

ВІДЗИВ

офіційного опонента на дисертаційне дослідження

Лебединського Едуарда Броніславовича

«Психологічні особливості розвитку творчого потенціалу особистості

в умовах рекреації»,

представлене на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук
за спеціальністю 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

З моєї зовсім не оригінальної точки зору проблема відпочинку, відновлення сил, здоров'я, якщо залучити сюди ще й цілком доречно проблему сну, така ж масштабна й значуща, як проблема репродуктивної і творчої діяльності, трудової активності, трудового навчання, і врешті решт особистісного статусу людини, як члена мікро- й макросоціальних утворень. Цю сентенцію можна б продовжити, але я почав з неї саме тому, що в представленій роботі (у відповідному, звичайно, – «кандидатському вимірі») автор певною мірою здійснив науковий пошук саме в такому синтетичному ракурсі. Безперечно, це надає роботі наукового рівня, що визначається актуальною оригінальністю й визначенням конкретних перспектив подальших розробок, оскільки ті ж таки проблеми хронічної втоми та перевтоми, професійного вигорання, розумової деградації у інформаційних хащах сьогодення набувають зовсім не метафоричного, а цілком реального екзистенційного фактора психологічної (та й фізіологічної теж) загрози пандемічного масштабу.

І саме через це, як це очевидно, Е. Б. Лебединський конкретно звертається до дослідження, скажемо так, однієї з можливих профілактичних і терапевтичних панацей – творчого потенціалу, – певною мірою автономної науково-практичної проблеми, дослідження якої на сьогодні стає, я б навіть так сказав, доленосно значущим для будь-якої країни на різних вікових рівнях, починаючи від дошкільного й закінчуючи професійними. Але, на превеликий жаль, ця проблема у нас досліджується вкрай недостатньо,

фактично перебуває на периферії неадекватно організованих та підтриманих матеріальною базою наукових досліджень. Свого часу мною було запропоновано АПН створити в своїй системі спеціальний інститут саме в цьому напрямку, але через матеріальні причини ця пропозиція не була реалізована.

Тут я можу засвідчити, що дослідження, які здійснює науковий колектив під керівництвом С. М. Симоненко і безпосереднім практичним реалізатором ідеології якого є автор представленої дисертації, конкретно вирішує одну з важливих складових стратегії дослідження творчого потенціалу, про що однозначно свідчать усі принципові наукові індикатори роботи (теоретична база, мета і завдання, методичний апарат дослідження та ін.).

Так, наприклад, широким є діапазон завдань, що поставлені в дисертації (аналіз досліджень творчого потенціалу, визначення його структури та механізми розвитку у школярів, розробка методик дослідження, виявлення закономірностей розвитку у взаємозв'язку складових творчого потенціалу, проектування й апробація оригінальної тренінгової програми розвитку творчого потенціалу). На мій погляд, тут можна говорити навіть про певний надмір завдань, яких вистачило б для двох дисертацій з даної проблеми.

Адекватними поставленим завданням можна вважати представлені методи й конкретні методики, а також, що принципово важливо, НАТУРАЛЬНА база дослідження, що, як ми добре знаємо з практичного досвіду, в значній мірі нейтралізує численні погрішності лабораторного експерименту, які буває важко нейтралізувати навіть найвишуканішими статистичними обробками, до яких, до речі, при дослідженні творчих процесів, усієї проблематики творчості треба ставитися якщо не вкрай критично, то хоча б обережно (а цього ми, на жаль, не спостерігаємо в більшості досліджень у вказаному напрямку; про дану роботу буде сказано нижче).

Погоджуючись в основному з визначенням положень наукової новизни, теоретичними та практичними вимірами самої роботи та можливого її впровадження в багатьох модифікаціях, виходячи за межі конкретної бази цього саме дослідження, я хотів би спеціально виокремити в позитивному плані наступне.

У конкретному зв'язку з тим, що нами було сказано про вагомість дослідження проблеми творчого потенціалу, можна цілком прийняти системостворюючу тезу – висновок автора про те, що «сутність феномену «творчий потенціал» є провідною характеристикою спроможності людини, що становить її внутрішню, духовну енергію (підкреслено нами, - В.М.) і діяльнісну позицію, спрямовану на творче самовизначення та самореалізацію, та проявляється у творчій активності до реалізації її творчих здібностей особистості. Чинниками, що впливають на становлення та реалізацію творчого потенціалу особистості, є: задатки, соціальне середовище і особистісна активність (життєва позиція особистості)» (див. с. 167 дисертації та с. 15 автореферату). Тут нам хотілося б наприкінці дещо розширити заключну компоненту й говорити про цілеспрямовану пошукову діяльність (активність), але це, мабуть, буде сприйматись фахівцями. А нам видається, що підкреслене поняття «духовної енергії» свідчить саме про високий професійний рівень дисертанта, оскільки нам не слід забувати про певною мірою сакральне значення творчості, її безперечних споріднень з вищими смислами людського буття та сутності, про що свідчать, зокрема, нині класичні праці того ж О. С. Бердяєва, багатьох інших філософів і не тільки філософів – а сьогодні вже й нейропсихологів, див., наприклад, праці Т. В. Чернігівської. Про це тут нами говориться з метою підкреслити подальші наші психологічні розробки проблематики творчого потенціалу, їх спрямування, створення саме комплексних наукових колективів з педагогами, медиками, філософами, представниками конкретних творчих професій.

Домінуючим і сутнісним є положення Е.Б.Лебединського про спеціальну організацію діяльності творчої особистості у конкретному мікросоціумі, що функціонує знову ж таки в рекреаційний період. А останній – це період організації повсякденного не просто буття-побутового відпочинку, а творчої реабілітації психічного й фізичного здоров'я через цілеспрямовану творчу активність, що стимулюється її психолого-педагогічною організацією, яка насправді творчо сконструйована автором та його науковим керівником і заслуговує як на науково-теоретичне наше схвалення, так само і на виправдані рекомендації до модифікованого втілення в різних варіантах мікросоціумів.

А роль мікросоціумів без усякого перебільшення, і це, як ми віддавна знаємо, одне з принципових положень не тільки психології, не тільки вражаючі досягнення шкіл А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, І. А. Зязюна, а й ті переконливі приклади, що ми їх маємо не тільки з часів У. Шекспіра, Ф. М. Достоєвського, П. Мирного, але й задовго до них з часів Лао-Цзи, Конфуція, а пізніше в наших краях, дозволимо собі так висловитись, психологічних школах Антонія та Феодосія Печерських та їх видатного практичного послідовника Г. Сковороди, який нами, психологами, ще й донині не досліджений, зокрема як особистість, що шляхом хронічної зміни свого рекреаційного режиму, стимулював власну творчу активність. Я гадаю, мене правильно зрозуміють: тут немає аж ніякої претензії на жарт, гумор.

Навпаки, усім сказаним я лише хочу спеціально підкреслити принципову наукову значущість нашого конкретного дослідження, бодай з усіма обумовленнями, критичними та дискусійними зауваженнями. Але цей висновок, хоча мені і видається, що я, так би мовити, хочу зайвий раз «дертися через відчинені двері» смислів дисертації, саме він складає її науково-практичну домінанту, яка надалі розгорнута автором у наступних визначаючих трасу дисертації положеннях про:

- Психологічний супровід у рекреаційний період, сутність якого складає спеціально розроблена програма діагностики, корекції, індивідуально спрямовану технологію залучення кожного школяра в сферу творчого клімату, стимулювання розумової активності, основних складових творчого потенціалу, як його трактує дисертант;
- визначення особливостей трансформації структурних компонентів творчого потенціалу на різновікових щаблях (9, 13 – 14 та 16; 8, 10 – 12, 15 – років відповідно зростання та уповільнення процесів зростання творчої активності);
- розподіл мотиваційних факторів так само в залежності від віку школярів, виходу на передній план конкретних мотивів самоактуалізації, самовдосконалення, діяльнісної адаптації до мікросоціуму та ін.: можна зайвий раз підкреслити, що саме по собі дослідження мотиваційного вектору в творчій діяльності школярів становить автономну цілісність, оскільки мотивація творчої діяльності ще й до сьогодні досліджена не виправдано мало;
- розроблена спеціальна тренінгова система розвитку творчого потенціалу, яка включає адекватні й визначаючі складові, що органічно необхідні у їх спрямованості на стимулювання творчого розвитку, розкриття творчого потенціалу (групові та індивідуальні види творчої діяльності, індивідуальне консультування та ін. у поєднанні з роботою творчих майстерень), і ця система зрештою дозволила дослідникові дійти переконливих конкретних висновків щодо вікових, процесуальних, індивідуальних особливостей прояву й трансформації творчого потенціалу у його цілісних та фрагментарних варіантах.

Можна було б продовжити й конкретизувати позитивні характеристики одержаних результатів, проте, як видається, в цьому немає потреби, оскільки й вже зазначеного, на наш погляд, достатньо для того, щоб дійти однозначного висновку про наукову успішність здійснення цікавого й

оригінального рейду Е.Б. Лебединського по материку – «терра інкогніта» – творчості.

Віддаючи належне існуючому стереотипу висловлення зауважень, я можу дозволити собі наступне.

Перш за все вже не вперше у подібних рецензіях висловлюю своє класичне переконання про необхідність представляти у вступних частинах дисертації та автореферату гіпотези. Я звичайно добре пам'ятаю, що її представлення з якихось сюрреалістичних причин вже давно не передбачалось вимогами ВАКу, але при усій моїй повазі до цього долевизначаючого закладу в науці ще й до сьогодні чомусь не прийнято у наукових дослідженнях обходитися без цієї складової і її презентація завжди передбачається, коли пошук здійснюється не навмання, а за будь-яким планом.

Також хотів би висловити, щоправда вже в загально дискусійному ракурсі, думку про надмірну статистичну насиченість в основному тексті дисертації. Я не кажу про якусь недоречність (в деяких роботах, щоправда, й таке трапляється) застосування методів матстатистики, а про їх міру і місце – краще більшу частину я б рекомендував переносити у додатки, більшою мірою вдаючись до поки що невичерпних можливостей і необхідностей якісного аналізу, в якому чільне місце займає неодмінна вербалізація.

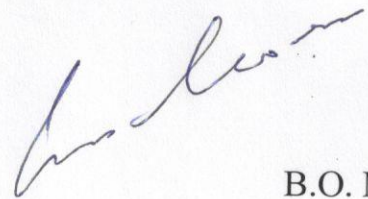
Дуже б хотілось, оскільки я та мої співробітники тут зацікавлені особи, щоб у процесі здійсненого дослідження автором хоча б якоюсь мірою була апробована наша діагностично-тренінгова система КАРУС, тим більш, що вона вже давно одержала й міжнародне визнання (Я. Главса, Я. О. Пономарьов та ін.); проте можна сподіватися, про нашу співпрацю у найближчому майбутньому.

Оскільки мені не вдалось відшукати у рецензованій роботі принципівих недоліків, які б ставили під сумнів її загальний науковий рівень, з «легким серцем» і спокійною совістю можу запропонувати вченій раді такий висновок: – здійснене наукове дослідження на тему «Психологічні

особливості розвитку творчого потенціалу особистості школяра в умовах рекреації» відповідає вимогам МОН України до кандидатських робіт і його автору, Лебединському Едуардові Броніславовичу можна присвоїти науковий ступінь кандидата психологічних наук (спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія).

Офіційний опонент:

завідувач лабораторії психології творчості
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України, доктор психологічних наук,
професор, дійсний член НАПН України

В.О. Моляко

